

Η προβολή της κρίσης στο ταξικό ζήτημα

Συγγραφέας: Endnotes

Έτος: 2010

Ναι! Θα υπάρξει ανάπτυξη, την άνοιξη!

Η ιστορία της καπιταλιστικής κοινωνίας αντανακλά την ιστορία της αναπαραγωγής του ταξικού ζητήματος, σκιαγραφώντας τις διαστάσεις της ταξικότητας στον ορίζοντα του καπιταλιστικού συστήματος. Είναι ακριβώς αυτή η αναπαραγωγή του κεφαλαίου ως τέτοιου, και – ο αναγκαίος συνευνοδοιπόρος του – της εργατικής τάξης ως τέτοιας. Εάν θεωρούμε ότι η αναπαραγωγή μιας τέτοιας σχέσης δεν συνιστά γεγονός νομοτελιακό, ποιες είναι οι πιθανότητες μη-αναπαραγωγής του;

Για μια στιγμή, η πρόσφατη κρίση ίσως άφηνε σε αρκετούς την αίσθηση μιας τέτοιας μη-αναπαραγωγής: μια κατάσταση κατά την οποία τα τραπεζικά αποθέματα επέστρεφαν στον καπιταλιστικό πυρήνα, ανατιμήσεις καυσίμων και πρώτων υλών πυροδότησαν ποικίλες αναταραχές οι οποίες υπό τη μορφή ντόμινο παρέσυραν πολλές χώρες, παρατηρήθηκε αντίστοιχη διολίση χρηματιστηριακών αγορών και εταιρειών, οι οποίες αναγκάστηκαν να κηρύξουν πτώχευση. Η ισλανδική οικονομία, για παράδειγμα, κατέρρευσε. Μια κρίση σε παγκόσμιο επίπεδο βρίσκεται υπό εξέλιξη, ενώ αποτιμάται ως η πιο καταστροφική από το τελευταίο μεγάλο κρακ. Στην Ελλάδα ξεσπούν κοινωνικές αναταραχές οι οποίες λαμβάνουν διαστάσεις γενικευμένης εξέγερσης, και μορφές ταξικού αγώνα, ξεχασμένες για δεκαετίες ολόκληρες, ανασύρονται και επανέρχονται στο προσκύνιο της Μεγάλης Βρετανίας. Για μερικούς μήνες, ακολουθεί σωρεία λογύδια κενά νοημάτων, τα οποία απαγγέλλονται σε από πάσης φύσεως βήμα και έχουν ως σημείο αναφοράς μια επιστροφή στον Μαρξ. Πριν αρθρωθεί λόγος περί "πράσινης ανάπτυξης", οι καθεστωτικοί οικονομολόγοι μετατρέπονται σε σύγχρονους καταστροφολόγους, επιστρέφοντας στην κοινότυπη και συνηθισμένη ιδέα ότι η συγκεκριμένη κρίση προσδιορίζεται από μια ιδιαίτερα σοβαρή δυσλειτουργία της κανονική λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας. Αυτή η δυσλειτουργία προκαλείται από ορισμένους αστάθμιτους, μη συστημικούς παράγοντες. Εν μέσω μιας τέτοιας συγκυρίας, πέρα από την κινδυνολογία της πιθανότητας για μη-αναπαραγωγή του ταξικού ζητήματος στον καπιταλισμό, συνιστά, ίσως, την πιο ρεαλιστική εκδοχή μια απόπειρας ερμηνείας της κρίσης, ως μια πτυχή της αυτορρυθμίσσης της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας. Στην καλύτερη περίπτωση, συμπυκνώνει τις συνέπειες μιας ιδιαίτερα βίαιης "ανακατάταξης", αποτέλεσμα είτε υπερβολών είτε παραλογισμών, και παροτρύνει προς εξυγίανση και πλήρη λειτουργικότητα του συστήματος.

Αλλά δεν υπάρχει κανένα κράτος υπό συνθήκες υγιούς ισορροπίας, "φυσιολογικό" και πλήρως λειτουργικό στον πυρήνα της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η κρίση συμπυκνώνει την αντίφαση (*modus vivendi*) του ταξικού ζητήματος μέσα στη συνθήκη του καπιταλισμού, τη διαδικασία ζωής και επιβίωσης αυτής της αντίθεσης. Στο βαθμό που η συσσώρευση του κεφαλαίου παραμένει πάντα μια διαφθαρμένη και προβληματική διαδικασία, στο βαθμό που, ακόμη και οι όποιες νίκες του προλεταριάτου, προσεγγίζονται από το κεφαλαίο και τα αδιέξοδά της υπερβολικής συσσώρευσης, στο βαθμό που ο χορός της τάξης σχέσης, στα πλαίσια του καπιταλισμού, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς την ύπαρξη αμφοτέρων επιφυλακτικών εταίρων, η κρίση είναι πάντοτε παρούσα. Υπό καπιταλιστικούς όρους, ο ρυθμός παραγωγικής εργασίας παράγει τα αποθέματα αξίας, ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγικής εργασίας συνιστά την πηγή της αξίας, ενώ σε συνδιασμό με την πρόοδο της συσσώρευσης το αναγκαίου εργατικού δυναμικού συνδιαμορφώνεται ένα μέγεθος το οποίο έχει διαρκώς φθίνουσα τάση. Η κρίση είναι διαχρονικά παρούσα επειδή, για το κεφάλαιο, η μισθωτή εργασία αποτελεί πρόβλημα.

Επιπροσθέτως, η κρίση, ως φαινόμενο, συνιστά ένα οριοθετημένο γεγονός. Η θεαματική καταστροφολογία, υπό μορφή καταιγισμού, που κατέκλεισε τις παγκόσμιες αγορές γύρω από την πτώση των μετοχών Lehman Brothers, τα κύματα των υπόθηκων που σάρωσαν την αγορά των ΗΠΑ, η πλασματική πτώχευση ολόκληρων κρατών, ο καταιγισμός αφερεγγυοτήτων και οι προβλέψεις περί ύφεσης, συνθέτουν τον επιθανάτιο ρόγχο της. Η "νεοφιλελεύθερη" εποχή σε συνδιασμό με την εμφάνιση – όσο εικονική κι αν είναι - ιδεών επιστροφής του κένυσιανού οικονομικού μοντέλου [Α]: στοιχεία τα οποία απεικονίζουν πολύ πραγματικά σημάδια μιας συγκεκριμένης κρίσης της ταξικής σχέσης στα πλαίσια του καπιταλισμού. Αυτή η συγκεκριμένη κρίση ανασύρει στην επιφάνεια την παρούσα γενική αντίφαση αυτής της σχέσης. Μια παρομοίωση για να το αντιληφθούμε αυτό είναι η εξής: αν ξαφνικά αφαιρεθεί το έμβολο από το τεπόζιτο των καύσιμων μιας μηχανής όλα τα εξαρτήματα της είναι εκτεθειμένα σε μια πιθανή έκρηξη και ό,τι αυτή συνεπάγεται. Όπως όλες οι κρίσεις, και αυτή, αντιπροσωπεύει μια βαθύτερη μετατόπιση της δομής του ταξικού ζητήματος: εκεί όπου ένα τμήμα της αναπαραγωγής των σχέσεων υπερβαίνει τα όρια του, αναδεικνύεται μια στιγμή συστημικής διαφάνειας καθιστώντας διακριτές τις εν δυνάμει ρωγμές. Στη συνέχεια, όταν ένα εργαλείο είχε παρέλθει από το σφόνδυλο αδρανείας, μέσω ορισμένων χαοτικών μηχανισμών ένα άλλο μπαίνει στη θέση του ώστε να επαναρυθμιστεί η ορμή. Οι αντιφατικές ταξικές σχέσεις στη σφαίρα της αναπαραγωγής του καπιταλισμού συνεχίζονται για την ώρα, πλην όμως ορισμένων τροποποιήσεων: δίνεται η ευκαιρία στον κηπουρό της "πράσινης ανάπτυξης" " να ανακοινώνει το τέλος του χειμώνα. Έτσι, η κρίση έχει πολιτογραφηθεί για μια ακόμη φορά, όχι σαν μια πάγια κατάσταση, αλλά ως η αιώνια επανάληψη ενός φυσικού κύκλου.

Τι χαρακτήρα όμως έχει η αναπαραγωγή της ταξικής σχέσης στη σύγχρονη εποχή και μέσα από ποιούς μηχανισμούς μετασχηματίζει τον εαυτό της; Ποιές εσωτερικές διεργασίες μπορούμε να διακρίνουμε σε αυτή υπό τη σκιά της πιθανότητας της μη-αναπαραγωγής; Ποιά -ώστε να μπορούμε να μιλήσουμε για- είναι, αυτή τη στιγμή, η δυνατότητα μιας πλήρους ρήξης με την παρούσα αυτο-αναπαραγωγή; Αυτοί οι άξονες - προβληματισμοί αποτελούν κομβικά ερωτήματα με τα οποία μια επαναστατική θεωρία έρχεται αντιμέτωπη. Το γεγονός ότι είμαστε σε θέση να εκμεταλλευτούμε την πραγματική ιστορία της καπιταλιστικής κοινωνίας ως κάτι παραπάνω από μια εξαρτημένη συνάθροιση γεγονότων, επιπέδων ή εννοιών, στρατηγικών νίκης, ήττας ή ανακωχής, σχετίζεται με τις διεργασίες αλλαγής των μοντέλων αναπαραγωγής, διότι πλέον κατευθύνεται προς την αυτο-αναπαραγωγή των δομών και υποδομών εκείνων, οι οποίες συντελούν στην διαμόρφωση των καπιταλιστικών ταξικών σχέσεων, εν γένη. Ομοίως, σε τέτοια μοντέλα θα πρέπει να αναζητήσουμε τις δυνατότητες ανατροπής αυτού του υπάρχοντος συνόλου.

Η αναπαραγωγή της σχέσης

Οι συνέπειες της παραγωγικής διαδικασίας υπό καπιταλιστικούς όρους δεν αποτυπώνονται μόνο στη ροή προμήθειας βασικών προϊόντων και την καπηλεία υπεραξίας· αφορούν την αναπαραγωγή της (καπιταλιστικής) σχέσης αυτής [...] για να εκφράσω δύο παράγοντες που συμπυκνώνουν τους όρους αυτής της σχέσης: κεφαλαίο και μισθός εργασίας.¹

Εάν υπάρχει ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα το οποίο διαφοροποιεί τη σύσταση του κεφάλαιου, από την εικόνα μιας απλής συνάθροισης χρημάτων, ή από μια απροσδιόριστη μάζα υλικών υποκατάστατων του χρήματος, είναι η ιδιότητα του να διευρύνεται: ουσιαστικά, είναι χρήμα το οποίο πολλαπλασιάζεται, αξία η οποία παράγει επιπλέον αξία (value that self-valorises). Προκειμένου να διατηρηθεί ως τέτοιο, πρέπει συνεχώς να αυξάνει την ποσότητα του. Με αυτή την έννοια, έχει σαφώς "τελεολογικό" χαρακτήρα: έναν σαφή στόχο - την επέκτασή - και θα επιδιώκει την επίτευξη αυτού του στόχου

ακούραστα. Δεδομένου ότι, σε συστημικό επίπεδο, μια τέτοια επέκταση σαφώς δεν μπορεί να διατηρηθεί μέσω της απλής ανακατανομής της αξίας από ένα κεφάλαιο σε ένα άλλο, έτσι ώστε να υπάρξει αξιοποίηση πρέπει να υπάρχει κάποια δυνατότητα παραγωγής μιας νέας αξίας. Η δυνατότητα αυτή ονομάζεται εργατική δύναμη.

Δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι δεν μπορούν να εργάζονται όλες τις ώρες του εικοσtetραώρου, αλλά χρειάζονται ξεκούραση ώστε να είναι σε θέση να εργαστούν και την επόμενη μέρα, υπάρχει ένα πλεόνασμα μεταξύ του ποσού εργασίας που έχει πραγματοποιηθεί από τους εργαζομένους και του κοινωνικού μέσου όρου του εργατικού δυναμικού το οποίο δαπανήθηκε για την παραγωγή των εμπορευμάτων τα οποία χρησιμοποιούν οι εργαζόμενοι για την αναπαραγωγής τους. Έτσι προκύπτει μια διάκριση μεταξύ Εργασίας και Εργατικής δύναμης, και είναι λογικό το συμπέρασμα ότι το οικοδόμημα της καπιταλιστικής κοινωνίας, στο σύνολο του, είναι συναρμολογημένο στη βάση αυτής της διάκρισης.

Εντός αυτής της διάκρισης, βέβαια, οι εργαζόμενοι θα πρέπει να υποχρεωθούν να θέσουν σε λειτουργία το πλεόνασμα που δημιουργείται. Μέσα από το χειρισμό τέτοιων καταναγκασμών επιβιώνει το σύστημα. Αυτό που για τον εργάτη, συνιστά απλά τον αριθμό των ωρών εργασίας για να κερδίσει το μισθό του, μια προϋπόθεση απαραίτητη για την αναπαραγωγή και επιβίωση του, για το κεφάλαιο συνιστά συγχρόνως και τη μισθολογική δαπάνη και τη δυνατότητα άντλησης κέρδους πέρα από την απλή αξία αυτών των μισθών. Ενόσω, η θέση του εργαζομένου όσον αφορά την ιδιοκτησία ταυτίζεται με την επίσημη ελευθερία του, την ίδια στιγμή σε συνδυασμό με τον συστηματικό καταναγκασμό, το καθεστώς παραμένει υπό το βλέμμα συναινούντων "αστών υποκειμένων," όπου κράτος και κεφάλαιο αυτοβούλως αναλαμβάνουν την αγορά. Αυτή η συνάντηση εργασίας και αγοράς ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία παράγει – φυσικά - ορισμένες εγγενείς τριβές, και όπως όλοι οι καλοί έμποροι, και από τις δυο πλευρές αποζητάται ένας τρόπος ο οποίος θα επιτρέψει σε αμφοτέρους να αποκτήσουν περισσότερα δίνοντας λιγότερα. Οι εργαζόμενοι καλούνται να υπομείνουν την μισθωτή σκλαβιά, εργάζονται αποχαυνωμένοι προσπαθώντας να ξεκλέψουν λίγο από τον κλεμμένο χρόνο, υπάρχουν δε και φορές που απεργούν ζητώντας υψηλότερους μισθούς, ενώ το κεφάλαιο επιβάλλει η εργάσιμη ημέρα να έχει μέγιστη αποδοτικότητα, άρα την ελάχιστη δυνατή αμοιβή στο μέγιστο δυνατό χρόνο εργασίας και πάντα θα διευρυνεί το μερίδιο υπεραξίας του εργατικού δυναμικού που πραγματοποιείται στην παραγωγική του διαδικασία.

Αυτή η καθημερινή συνάντηση κεφαλαίου και εργασίας δεν αποτελεί απλά ένα εξαρτημένο γεγονός. Αν ίσχυε κάτι τέτοιο, τότε η εμμονή στον κομματισμένο χρόνο της καπιταλιστικής κοινωνίας θα είναι ούτε λίγο ούτε πολύ θαυμαστή. Δεν είναι ένα γεγονός, διότι συνιστά μια διαδικασία στην οποία εμπλεκόμαστε όλοι διαρκώς, και δεν είναι εξαρτημένο διότι – μέσα από την επανάληψη του - μπορούμε να ανιχνεύσουμε την πορεία μιας ορισμένης συστηματοποίησης/κανονικοποίησης στον τρόπο με τον οποίο αυτή η συνάντηση πραγματώνεται.² Αφενός, οι εργαζόμενοι δεν συναντούν το κεφάλαιο μόνο στη σφαίρα της αγοράς εργασίας, εκεί δηλαδή όπου πωλούν την εργατική τους δύναμη, και αφετέρου το κεφάλαιο για να ελέξει τους εργαζόμενους ως πλεόνασμα των μέσων παραγωγής, έχει στη διάθεση του το όπλο της ιδιωτικής ιδιοκτησίας. Μάλλον, οι εργαζόμενοι, εμπορευόμενοι την εργατική τους δύναμη, και το κεφάλαιο υπό τη μορφή πλεονάσματος των μέσων παραγωγής, αμφοτέρα παράγονται ως τέτοια από τη ροή μιας καθορισμένης διαδικασίας. Αυτή η διαδικασία δεν είναι τίποτα άλλο από τη διαδικασία παραγωγής αυτή καθέ αυτή: ενώ η παραγωγική αξία και ο διαχωρισμός κρίσης – αξίας, συγχρόνως η παραγωγική διαδικασία συνιστά την διαδικασία παραγωγής του ταξικού ζητήματος στον καπιταλισμό.

Αν δούμε την διαδικασία παραγωγής, ως αποτέλεσμα, χωρίς να εστιάσουμε στην αφετηρία της, το καπιταλιστικό σύστημα επιτυγχάνει να καρπωθεί το πλεόνασμα-αξία των εργαζόμενων,

προσφερόμενων ως ανταλλαγή, και συνεπώς μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτή τη νέα αξία στον επόμενο κύκλο της διαδικασίας παραγωγής, ενώ ο εργαζόμενος, όντας μισθωτός, ομόνος τρόπος να αποκτήσει χρήματα είναι ο μισθός τον οποίο του καταβάλλει η εργοδοσία. Το κέρδος λοιπόν που έχει από την παραγωγική διαδικασία μόλις που καλύπτει το κόστος αναπαραγωγής του για τον επόμενο κύκλο παραγωγής. Με αυτό το μισθό πρέπει να καλύψει την αυτοσυντήρηση της ώστε να προετοιμαστεί για τον επόμενο κύκλο παραγωγικής διαδικασίας. Κατ' αυτό τον τρόπο, αμφότερα και τα δυο μέρη επιστρέφουν, εν τέλη, στο τελικό σημείο της διαδικασίας παραγωγής, στα διαθρωτικά σημεία μέσω των οποίων εισήλθαν. Η εργαζόμενη δεν έχει άλλη επιλογή από το να ξαναπουλήσει την εργατική της δύναμη, από τη στιγμή που δεν έχει περάσει στην κατοχή της κάποιο πλεόνασμα από την πορεία της παραγωγικής διαδικασίας. Από την άλλη, ο καπιταλιστής, συνυφασμένος με την επεκτατική λογική του κεφαλαίου θα την χρησιμοποιήσει άλλη μια φορά διαπραγματευόμενος το ελάχιστο δυνατό κόστος. Από τη στιγμή που έχει ξεκινήσει η καπιταλιστική διαδικασία παραγωγής, η ακολουθία της επανάληψης καθιστάται – τουλάχιστον υπό το πρίσμα αυτής της λογικής – αυτοματοποιημένη. Η διαρκής αναπαραγωγή της ταξικής σχέσης, όπως αυτή διαμορφώνεται στη σφαίρα του καπιταλισμού, είναι συνυφασμένη με μια αναγκαιότητα. Μια αναγκαιότητα η οποία προσδιορίζεται από το χαρακτήρα του ίδιου του καπιταλιστικού τρόπου διαδικασίας παραγωγής.³ Δεδομένου ότι η διαδικασία παραγωγής δεν είναι τίποτε άλλο από αυτή την ταξική σχέση η οποία τίθεται σε λειτουργία (*in actu*), είμαστε σε θέση να πούμε ότι η αναπαραγωγή του ταξικού ζητήματος στη σφαίρα του καπιταλισμού προσδιορίζεται νομοτελιακά από το χαρακτήρα της εν λόγω σχέσης.

Το σύνολο

Ο σκελετός αυτοθέσμησης των ταξικών σχέσεων στο καπιταλιστικό σύστημα επεκτείνεται στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων εντός αυτού. Με αυτή τη διαδικασία της αυτο-αναπαραγωγής, δεν αναπαράγονται μόνο εργαζόμενοι και κεφάλαιο, αλλά επίσης αναπαράγεται το κράτος και οι δομές του, η κατασκευή της οικογένειας και το σύστημα έμφυλων σχέσεων, η αντίληψη που θέλει το άτομο ως ένα υποκείμενο επιφορτισμένο με μια συγκεκριμένη εσωτερικευση αντιθετική προς τη σφαίρα της παραγωγής και ούτω καθ' εξής. Μόνο μέσω της επανάληψης της ίδιας τους της αναπαραγωγής – η οποία περιστρέφεται γύρω από αυτήν την καπιταλιστική ταξική σχέση – συστηματοποιούνται όλες αυτές οι στιγμές με οποιονδήποτε τρόπο, και έτσι φτάνουν να αποτελούν ένα αλληλοεξαρτούμενο σύνολο.

Μια δευτερευούσης σημασίας αλήθεια συνιστά το γεγονός ότι η κατασκευαστική διαρθρωση των κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες συνθέτουν το σύνολο, δεν υφίσταται έξω από το θεσμικό σύστημα της κοινωνίας εντός της σφαίρας της παραγωγής. Η οπτική αυτής της ολότητας μόνο μέσα από το πρίσμα των άμεσων υλιστικών αναγκών παραγωγής την προοιονεί ως φυσική βάση για την αναπαραγωγή της "κοινωνίας". Ακόμα, στη σφαίρα του καπιταλισμού, ο τρόπος παραγωγής στηρίζεται στη βάση της αξίας - όχι η παραγωγή της ανθρώπινης ζωής εν γένη μέσω κάθε "ανθρώπινης οντότητας με προσωπικότητα" - αυτό αποτυπώνει το άμεσο αντικείμενο της παραγωγής, και επίσης, πρώτιστα και κύριως δεν συνιστά "Κοινωνία", αλλά τη διαμόρφωση ταξικών συσχετισμών οι οποίοι αναπαράγονται. "Η κοινωνία" ως τέτοια - ή ακόμη και ως κοινωνική διαμόρφωση – προβάλλει την μικροκραφία του συνόλου των σχέσεων που αναπαράγονται μέσω της αυτο-αναπαραγωγής της καπιταλιστικής ταξικής σχέσης. Μια θεωρία η οποία δομείται στην αυτό-αναπαραγωγή της μικρογραφίας του κοινωνικού συνόλου δύναται να εκφράσει την ύπαρξη αυτού μόνο σε συμβολικό επίπεδο: η επιμονή των μερών είναι λειτουργικά αναγκαία για την εμμονή του συνόλου, και η εμμονή των μερών στο σύνολο δεν είναι τίποτα άλλο παρά η εμμονή των εν λόγω λειτουργικών τμημάτων. Ο Λουί Αλτουσέρ [B], εισάγοντας την έννοια "δομική αιτιότητας" εκλαμβάνει αυτή την ταυτολογία ως μεταφυσικό αξίωμα – ένα λάθος άρρηκτα συνδεδεμένο και συνυφασμένο με την στρατηγική τάση εντός του Αλτουσεριανού

Μαρξισμού.4

Αλλά μια επιβεβαίωση της αναγκαιότητας ή διαλεκτικής (open-endedness) του ταξικού αγώνα, ή μια “επιστροφή κοπερνικού τύπου” κατά την οποία η εργατική τάξη ενσαρκώνει ρόλο υποκειμένου σε ένα τέτοιο αγώνα, δεν συνιστά κατάλληλη εναλλακτική λύση για τη λειτουργικότητα ή τη φυσικότητα (naturalism) της κοινωνικής αναπαραγωγής. Κατά τη συστηματική αναπαραγωγή της, η ταξική σχέση δεν υπόκειται σε κάποιου είδους εξαρτημένης σχέσης, και αναγκάιου επακόλουθου πόλου στο καπιταλιστικό σύστημα στο πλαίσιο ενός αμοιβαίου συσχετισμού εντός της αναπαραγωγής. Άρα, η εργατική τάξη, ως τέτοια δεν μπορεί να συνιστά το επίκεντρο της επαναστατικής θεωρίας. Το σύνολο, βέβαια είναι πολυεπίπεδο και διαχωρισμένο από πολύπλοκους και απρόβλεπτους παραγόντες οι οποίοι είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να αναχθούν στο απλοϊκό μοτίβο των ταξικών σχέσεων. Αλλά, όπως το πεδίο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής λειτουργεί ως καθοριστικό σημείο αναφοράς και στο οποία πάντα επιστρέφει η υπεραξία, όπως τη στιγμή της αυτο-θέσμησης του τρόπου παραγωγής, έτσι η αναπαραγωγή της καπιταλιστικής ταξικής σχέσης έχει κεντρική σημασία για οποιαδήποτε θεωρία της επανάστασης.

Οι διάστασεις του ορίζοντα

Για να παρίστασαι εντός μιας περιοχής, σημαίνει ότι υπάρχουν ορίζοντες. Για να τη διανύσεις θα πρέπει να υπερβείς αυτούς τους ορίζοντες.⁵

Το ερώτημα της επανάστασης τίθεται στη βάση της διαρκής ύπαρξης αυτής της ταξικότητας των σχέσεων εντός της καπιταλιστικής σφαίρας. Ως επανάσταση, δεν μπορεί να νοηθεί η απλή απαλλοτρίωση του κεφαλαίου, η κατάσχεση των μέσων παραγωγής από ή εξ ονόματος της εργατικής τάξης. Θα πρέπει να γειώνεται στην άμεση καταστροφή της αυτο-αναπαραγωγικής σχέσης, στη σφαίρα της οποίας οι εργαζόμενοι τοποθετούνται ως τέτοιοι - και του κεφαλαίου ως αυταξία - στο παρόν και το μέλλον. Η επανάσταση είτε θα πραγματοποιηθεί προς την κατεύθυνση του κομμουνισμού, ή δεν θα πραγματοποιηθεί καθόλου. Αναζητούμε τον επαναστατικό τρόπο διαμόρφωσης αυτής της “κομμουνιστικοποίησης”

Οι, συνυφασμένες με τον καπιταλισμό ταξικές σχέσεις, ενισχύουν την αίσθηση ότι πρόκειται για μια πάγια και φυσική κατάσταση, η οποία απλώς διαιωνίζεται: Μέσα από την αυτοθέσμηση τους οι ταξικές σχέσεις φαντάζουν αχανείς, χωρίς αφετηρία και προοπτική. Από τη στιγμή που οι ταξικές σχέσεις οριοθετούνται προοπτικά σε ένα αχανές μέλλον, η επαναστατική θεωρία πρέπει αναγκαία να επεξεργάζεται διαρκώς μεθόδους ρήξης και διακοπής αυτής της προσωρινότητας των σχέσεων. Αλλά η αυτο-αναπαραγωγή δεν συνιστά απλά μια τάση προς μια ισορροπία, ή η δυναμική διατήρηση μιας κατ' ουσίαν στατικής κατάστασης. Το να τεθεί η αυτο-αναπαραγωγή αυτής της σχέσης απαιτεί την απαλοιφή του σημείου αναφοράς στο οποίο μπορεί μόνο αντικατροπρίζεται το λειτουργικό κλείσιμο του συστήματος, και ενώπιον του οποίου πρέπει να διεκδικήσουμε την ανατρεπτική open-endedness του ταξικού αγώνα, ή ένα όραμα της Επανάστασης ως μία ανατρεπτική και εξώστρεφη, δράση ή υπέρβαση. Ίσως, η αναφορά μιας οργανικής μεταφοράς είναι πιο παραστατική από κάποια εικονική ή μηχανική: παρά το γεγονός ότι ο οργανισμός είναι εγγενώς ομοιοστατικός, αναγκαστικά προσαρμόζεται σε ενδεχόμενες αλλαγές καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του, ενώ παραμένει πάντα θνητός, και η ροπή του προς το θάνατο επηρεάζει τη ζωτικότητα του. Ωστόσο, η ταξική σχέση στη σφαίρα του καπιταλισμού, δεν αναπαράγεται απλά μέσω της ενότητας της λειτουργίας, η οποία εξάλλου όπως όλα τα καλά πράγματα, μια ημέρα να σταματήσει. Αντιθέτως, ως τέτοια (σχέση ταξική) - μια σχέση εκμετάλλευσης - είναι εγγενώς ανταγωνιστική. Στο βαθμό που κάθε σχέση έχει μια ευθύτητα και αμεσότητα αντιπαραθέτει επιχειρήματα και υποστηρίζει την ύπαρξη της απέναντι στη άλλη, και

προσδοκώντας τη λογική κατάληξη, την τελική νίκη, οι δύο πόλοι εντός της σχέσης δύνανται να ανταγωνιστούν και να ωσμηθούν επιτρέποντας την ανάδυση της τελικής αλήθειας, και συνεπώς τελικής Νίκης. Κεφάλαιο και προλεταριάτο μπορούν, φέρνοντας τις καλύτερες προθέσεις, να διεκδικούν την ουσία στην καρδιά της καπιταλιστικής κοινωνίας, αλλά τέτοιες διεκδικήσεις θα είναι πάντα αντιφατικές μεταξύ τους, αφού κανείς εκ των δυο πόλων δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την ταυτόχρονη ύπαρξη του άλλου.

Αφού κάθε πόλος αυτής της σχέσης διεκδικεί να συνιστά την αλήθεια, και δεδομένου ότι πρόκειται για μια δυναμική σχέση, η οποία διακρίνεται από μια αντίστοιχη αμεσότητα και ευθύτητα στον πυρήνα της, (στοιχεία τα οποία απορρέουν από το μελλοντικό προσανατολισμό της διαδικασίας αξιοποίησης του κεφαλαίου), η ταξική σχέση πάντοτε προσδιορίζεται χωροχρονικά. Δεν πρόκειται για μια αυτοτελή αιωνότητα, ένα μονολιθικό και κλειστό σύνολο. Αντιθέτως, ως μια σχέση αγώνα, είναι επιφορτισμένη, στη διάσταση του δικού της ορίζοντα, με ένα όραμα του μέλλοντος το οποίο ενσαρκώνει τη λήξη αυτού του ανταγωνισμού. Η τελική Νίκη της εργατικής τάξης, η μόνιμη εγκατάσταση του Κόμματος των Φιλελευθέρων καπιταλισμού, η αναδυόμενη βαρβαρότητα, ή οικολογική βιβλική καταστροφή: ο ταξικός αγώνας λαμβάνει χώρα σε ένα μονοδιάστατο ορίζοντα, εξαρτώμενος από τη δυναμική η οποία εκλύεται από την ταξική σχέση στην δεδομένη χρονική συγκυρία, αυτή η διάσταση έχει μια διαφορετική ποιότητα. Εντός αυτής της διάστασης, ξεπροβάλλει μια υπεροχή, λιγότερο ή περισσότερο αντιφατική. Εάν, η υπέρβαση του ταξικού ζητήματος στον ορίζοντα του καπιταλισμού, αντανakλόμενη στη βάση μιας απλής νίκης του ενός ή του άλλου πόλου της, θεωρείται ανέφικτη – ενώ κάθε πόλος δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τον άλλο - τότε στο βαθμό που το περιεχόμενο της εργατικής τάξης αποσκοπούσε στην αυτοεπιβεβαίωση της ως τέτοιας, ακούγεται αληθοφανής η διαπίστωση ότι, οι επαναστάσεις του 20ου αιώνα ανέδειξαν το ανυπερβλήτο του ταξικού ζητήματος στον καπιταλισμό. Αντίθετα, η επανάσταση επικοινωνιακά αντικατοπτρίζεται μόνο εντός του αγώνα, τον οποίο διεξάγει η άμεση μη αναπαραγωγή της ταξικής σχέσης εντός της δεδομένης διάστασης.

Μόνο μέσα από την συστηματική αναπαραγωγή της, αυτή η σχέση αυτοπαρουσιάζεται ως ενότητα και όχι τόσο ως μια ad hoc ρύθμιση, και - εάν η ιστορία μας διευκολύνει να κατανοήσουμε περισσότερα από την αδύνατη περιγραφή μιας συζήτησης περί ρευστοποίησης – νοήται ως ενότητα μόνο στο βαθμό που είναι ικανή να έχει μια ιστορία. Όπως ακριβώς και στη βάση της, η συσώρευση του κεφαλαίου εσωτερικεύεται ως ταξική σχέση, με ό,τι συνεπάγεται κάτι τέτοιο σε κοινωνικό επίπεδο. Η πτώση αποδοτικότητας επηρεάζει άμεσα τη δυνατότητα αναπαραγωγής όχι μόνο του κεφαλαίου, αλλά και της εργατικής τάξης. Οι αδιάκοπες τεχνικές αναδιοργανώσεις της εργασιακής διαδικασίας έχουν ως αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι να καλούνται να αντιμετωπίσουν ριζικά διαφορετικές μορφές εμπειρίας. Η αναδιοργάνωση στο πεδίο των έμφυλων ρόλων μακριά από την προοπτική ενιαίου οικογενειακού μισθολογίου, σε μια νέα συνθήκη εκείνη της αύξησης της απασχόλησης των γυναικών, συνεπάγεται με την εμφάνιση ενός διαφορετικού σχήματος της οικογένειας και του τρόπου μέσα από τον οποίο βιώνεται η εμπειρία της "προσωπικής ζωής" εκτός της διαδικασίας παραγωγής. Η επέκταση του πιστωτικού συστήματος παρέχει στο κεφάλαιο τη δυνατότητα κυκλοφορίας σε παγκόσμιο επίπεδο, με μια αυξανόμενη ρευστότητα η οποία μεταβάλλει το ρόλο των κρατών ανά την υφήλιο, και υπονομεύει, σε εθνικό επίπεδο οποιαδήποτε μορφή διαπραγμάτευσης επιλέγει η εργατική τάξη. Τα μέτρα λιτότητας, τα οποία επιβάλλονται από τη σύγχρονη τάση της οικονομίας της εργασίας, καθοριζόμενης από τις επιταγές της αγοράς, καινοτομούν εκδιώκοντας εργαζομένους από την παραγωγική διαδικασία και δημιουργώντας, κατ' αυτό τον τρόπο, ένα πλεόνασμα πληθυσμού. Αυτό το πλεόνασμα πληθυσμού είναι μπορεί δυνητικά να ενταχθεί στην αγορά εργασίας, παρασύροντας σε πτωτική τάση μισθούς και ασφάλεια απασχόλησης. Ενώ, το κομμάτι του πληθυσμού το οποίο δεν καταφέρνει να ενταχθεί στην αγορά εργασίας, οικονομικά εξαθλιωμένο, περιθωριοποιείται σχηματίζοντας μεγάλες φτωχογειτονίες, των οποίων το πλεόνασμα αναπαραγωγής γίνεται ολοένα πιο επισφαλές και εξαρτώμενο. Όλες αυτές οι τάσεις είναι συνυφασμένες με την καπιταλιστική ταξική

σχέση. Η ιστορία της εξέλιξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής εκτυλίσσεται, εντός του ταξικού ζητήματος, αυτών των τάσεων, και κατά συνέπεια, η εσωτερική αλλοίωση της ποιότητας της εν λόγω σχέσης.

Η διάσταση υπεροχής, την οποία φέρει εντός της η ταξική σχέση διαφοροποιείται ποιοτικά: ο χαρακτήρας της σε κάθε δεδομένη χρονική στιγμή περιπλέκεται από τους μετασχηματισμούς της ταξικής σχέσης ανά την ιστορία. Το γεγονός είναι ότι υπάρχει μια τέτοια διάσταση σε όλα. Ο μεταβλητός χαρακτήρας αυτής της διάστασης συνιστά την πρωταρχική βάση και το αντικείμενο της επαναστατικής θεωρίας. Επανερχόμενοι στο ζήτημα της υπέρβασης της καπιταλιστικής ταξικής σχέσης υπό μια επαναστατική προοπτική, μετατοπίζουμε το θεωρητικό ανάγλυφο της παρούσας διάστασης όπως αυτή παρουσιάζεται τώρα, σε εμάς. Αυτό το ανάγλυφο απαρτίζεται από στρώματα, της ίδιας γεωλογίας ιζημάτων, παραδρομή, και λάθος κατεύθυνση. Εμείς, ανιχνεύοντας τις διαστάσεις του παρόντος δεδομένου ορίζοντα - προσεγγίζοντας όσο το δυνατόν πλησιέστερα προς το σχεδιασμό της εξόδου μας από αυτό το τοπίο - και όπως ήταν κάποτε, διαφοροποιημένο από αυτό που αντικρίζουμε σήμερα. Η κομμουνιστική θεωρία σκιαγραφεί τη θεωρία των διαστάσεων του ορίζοντα του ταξικού αγώνα. Κατά την ανίχνευση αυτού του ορίζοντα και κατανοώντας τις ελλείψεις του, αντιλαμβανόμαστε τον ταξικού αγώνα, στο πλαίσιο της ιστορικότητας του, ως καθοριστικό παράγοντα σε θεωρητικό επίπεδο. Συγχρόνως, λαμβάνουμε υπόψη την σύσταση του. Θέτοντας το ζήτημα της ταξικής σχέσης αυτής καθαυτής, επιζητώντας την τελική υπεροχή, μπορούμε να εξετάσουμε την σύσταση αυτής της σχέσης. Μπορούμε να αντιληφθούμε την εγκυρότητα της, όχι μέσω της παράθεσης μιας πλασματικής ουδετερότητας, αλλά εκκινούμενοι από το αντίθετο ακριβώς: την κομματική άποψη στο ζήτημα της υπέρβασης, μια υπέρβαση η οποία δεν υπάρχει απλώς σε "θεωρητικό επίπεδο" αλλά και εντός της υπάρχουσας δυναμικής της ταξικής σχέσης αυτής καθ' αυτής.

Τάσεις του ταξικού ζητήματος: το ποσοστό κέρδους

Στο βαθμό που ο εργασιακός χρόνος – η αμιγής ποσότητα εργασίας - θεσπίστηκε από το κεφάλαιο ως το μόνο καθοριστικό στοιχείο [της αξίας], αντίστοιχα η άμεση εργατική δυναμική και η ποσότητα του εξαφανίζονται, όπως το καθοριστικό αξίωμα της παραγωγής - της δημιουργίας της χρήσης αξιών - και είναι μειωμένα ποσοτικά, σε μικρότερο ποσοστό, και ποιοτικά, ως μια, φυσικά, απαραίτητη αλλά υποδεέστερη στιγμή [·] Κατ' αυτό τον τρόπο το κεφάλαιο εργάζεται έναντι της ίδιας του της διάλυσης ως η δεσπόζουσα μορφή παραγωγής.⁶

Αν η καπιταλιστική ταξική σχέση συνιστά μια αντίφαση κατά την οποία η αναπαραγωγή ποτέ δεν αποτελεί ένα απλό ζήτημα διατήρησης σταθερότητας κράτους, και αυτό επειδή - όπως αναφέραμε παραπάνω - η εργασία συνιστά ένα πρόβλημα για τον καπιταλισμό. Ως μοναδική πηγή υπεραξίας, το πλεονάζον εργατικό δυναμικό αποτελεί πάντα για το κεφαλαίο προϋπόθεση καθώς (το τελευταίο) επιδιώκει τη μεγιστοποίηση του ρυθμού συσσώρευσης. Κατά την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, το κεφαλαίο οφελείται από την αύξηση της αναλογίας του πλεονάσματος της αναγκαίας εργασίας, όμως, κατά την ίδια στιγμή, κατ' αυτό τον τρόπο, περιορίζει τον ρόλο της εργασίας, όπως το "καθοριστικό αξίωμα παραγωγής." Αυτό τελικά σημαίνει ότι λιγότεροι εργαζόμενοι είναι υποχρεωμένοι να παράγουν την ίδια ποσότητα εμπορευμάτων, και με την εν λόγω μείωση εργατικού δυναμικού, πραγματοποιείται και μια μείωση δυνατοτήτων αξιοποίησης. Από αυτή την απλοϊκή αντίφαση μπορούμε να παρατηρήσουμε ορισμένα δομικά χαρακτηριστικά των τάσεων που παρατηρούνται κατά την αναπαραγωγή της ταξικής σχέσης, και σε αυτήν ακριβώς οφείλεται το γεγονός ότι μπορούμε να δούμε πώς το κεφαλαίο "εργάζεται εν μέσω της ίδιας του της καταστροφής". Ο εικονικός νόμος αναφορικά με την πτωτική τάση των ποσοστών κέρδους εκφράζει πτυχές αυτής της απλής αντίφασης. Από την κανονική εκδοχή αυτού του νόμου, απορρέει από το γεγονός ότι κατά την

ανταγωνιστική μάχη εναντίον άλλων κεφαλαίων, κάθε κεφάλαιο θα τείνει στο χρόνο προκειμένου να αύξει την παραγωγικότητα των εργαζομένων μέσω των αντίστοιχων τεχνικών εξελίξεων στη διαδικασία παραγωγής: ο τεχνικός εξοπλισμός θα τείνει να αυξάνεται. Η αύξηση της παραγωγικότητας ισοδυναμεί με την μείωση του απαιτούμενου εργατικό-χρόνο προκειμένου να παραχθεί το ίδιο προϊόν, και τοιουτωτρόπως, το ανεξάρτητο κεφάλαιο επωφελείται κερδίζοντας πλεονέκτημα έναντι άλλων κεφαλαίων, αλλά εν εύθετο χρόνο η ίδια αυτή αύξηση παραγωγικότητας γενικεύεται απαλοίφοντας το αρχικό κέρδος, και παρασύροντας την αξία του αγαθού σε χαμηλότερες τιμές. Αυτό συμβαίνει επειδή η παραγωγή του συγκεκριμένου αγαθού τώρα απαιτεί λιγότερο χρόνο εργασίας. Όμως, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην κοινωνία του καπιταλισμού η εργασία συνιστά αναγκαίο αγαθό για την επιβίωση του ατόμου. Επομένως, ακόμη και σε αυτό αφηρημένο επίπεδο μπορούμε να οριοθετήσουμε μια πρώτη εμφάνιση αυτής της απλής αντίφασης, της προσπάθειας συσσώρευσης υπεραξίας μέσω της παραγωγή βασικών προϊόντων - ένα πλεόνασμα το οποίο έχει συγκροτηθεί από το πλεονάζον εργατικό δυναμικό - οδηγεί σε μείωση του εργατικού δυναμικού, και έτσι στο πεδίο για πλεονάζον εργατικό δυναμικό, συμμετέχουν στην παραγωγή για τα ίδια βασικά προϊόντα.

Αυτό, ωστόσο, δεν αποτελεί απώλεια για το κεφάλαιο, αφού η αυξημένη παραγωγικότητα της εργασίας συνεπάγεται τη μείωση του κόστους εργασίας, συντελλώντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην πτώση των τιμών των αγαθών που καταναλώνουν οι εργαζόμενοι. Επομένως, οι μισθοί πιθανόν να υφίστανται μια σχετική μείωση, και το κομμάτι της ημέρας εργασίας που δαπανάται για την παραγωγή της υπεραξίας του κεφαλαίου μπορεί να παραταθεί. Εντούτοις, εάν θεωρούμε δεδομένο ότι, εν ευθέτω χρόνω, ο αυξανόμενος τεχνικός εξοπλισμός θα οδηγήσει, στο επίπεδο του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου, σε μια αυξανόμενη ανασύνθεση της αξίας - ένα αυξανόμενο ποσοστό του κεφαλαίου αφιερώνεται σε μέσα παραγωγής (σταθερό κεφάλαιο) σε σχέση με αυτό διατίθεται για μισθούς (μεταβλητό κεφάλαιο)⁷ - αυτό σημαίνει ότι ένα κεφάλαιο, εκ του οποίου ένα αυξανόμενο ποσοστό δαπανείται για μέσα παραγωγής πρέπει να αξιολογηθεί στη βάση τη μείωση του μεριδίου του μεταβλητού κεφαλαίου. Από τη στιγμή που η εργάσιμη ημέρα δεν μπορεί να παραταθεί επ' αόριστον (η διάρκεια της μέρας είναι πεπερασμένη, έχει μόνο 24 ώρες, και ο εργαζόμενος θα πρέπει να δαπανήσει ένα σημαντικό κομμάτι της για τις ανάγκες αυτοσυντήρησης του ως εργαζόμενου), και το μέρος της ημέρας εργασίας αφιερωμένο στην αναγκαία εργασία μπορεί μόνο να μειωθούν προοδευτικά στο μηδέν, το ποσό του πλεονάσματος αξίας την οποία το κεφάλαιο δύναται να αποσπάσει από ένα εργαζόμενου έχει σαφέστατα οριοθετηθεί. Έτσι τελικά το κεφάλαιο θα καταστεί ανίκανο να εξάγει αρκετή υπεραξία, ώστε να συνεχίσει να συσσωρεύεται με τον ίδιο ρυθμό. Αν η άμεση μείωση - μέσα από την αύξηση παραγωγικότητας - του χρόνου εργασίας ο οποίος είναι αναγκαίος για την παραγωγή ενός δεδομένου προϊόντος αντιπροσώπευε μια πρώτη απεικόνιση του προβλήματος της εργασίας για το κεφάλαιο, βλέπουμε εδώ μια περαιτέρω περιγραφή της ίδιας αντίφασης σε ένα πιο εστιασμένο επίπεδο.

Όλα αυτά συνιστούν φυσικά επακόλουθα μιας αυξανόμενης αξίας της σύνθεσης του κεφαλαίου. Ενισχύοντας αυτό το επιχείρημα, η αύξηση της αξίας σύνθεσης συνεπάγεται την ακολουθία μιας αυξανόμενης τεχνικής σύνθεσης. Ωστόσο, διάφοροι παράγοντες περιπλέκουν τη σχέση σύνθεση μεταξύ τεχνικών και αξία, και αμβλύνει αυτήν την τάση του ποσοστού κέρδους να μειώνονται ως αποτέλεσμα της άμεσης επίπτωσης του πρώτου στο τελευταίο. Συγκεκριμένα, αξίζει να σημειωθεί ότι η ίδια αύξηση παραγωγικότητας της εργασίας, η οποία υπό άλλες συνθήκες θα ισοδυναμούσε με αύξηση της αναλογίας σταθερού-μεταβλητού κεφαλαίου, τη συγκεκριμένη στιγμή συντελεί στη μείωση της αξίας/κόστους των μέσων παραγωγής, έτσι τουλάχιστον μετριάζεται/αμβλύνεται οποιαδήποτε τάση προς μια τέτοια αύξηση. Επομένως, δεν είναι αυτονόητο σε καμία περίπτωση, ότι αυτή η τάση θα εκδηλωθεί κατά την πραγμάτωση της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Ωστόσο, εάν ισχύουν από τη μια, η θεωρία της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους συμβάλλει στην επισήμανση της έκτασης την οποία λαμβάνει το γεγονός ότι η εργασία συνιστά πρόβλημα για το κεφάλαιο, και από

την άλλη, η θεωρία του Μαρξ σχετικά με τη "γενική νομοθεσία συσσώρευσης" και τη διαρκή γενιά πλεονάσματος των πληθυσμών, τόσο πιο αποκαλυπτικά και ιστορικής βαρύτητας γεγονότα για το σκοπό αυτό.8

Τάσεις της ταξικής σχέσης: πλεόνασμα πληθυσμού

Η σχετική μείωση του αναγκαίου εργατικού δυναμικού εμφανίζεται ως μια σχετική αύξηση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού - δηλαδή ως η οριοθέτηση του πλεονάσματος πληθυσμού.9

Είναι αυτοπόδεικτο ότι, η παραγωγή, υπό όρους καπιταλισμού, τείνει να αυξάνει μαζικά την παραγωγικότητα της εργασίας. Δεν χρειάζεται να ασχοληθούμε με τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ τεχνικής και αξίας, ως παράγοντες που συνθέτουν το κεφάλαιο, για (προκειμένου να αντιληφθούμε το μηχανισμό) καθιέρωσης του. Αυτό, με απλά λόγια, σημαίνει ότι ανά το πέρασμα του χρόνου όλο και λιγότεροι εργαζόμενοι χρειάζονται ώστε να παραχθεί η ίδια ποσότητα χρήσιμης αξίας. Κατά συνέπεια, κατά τη διαδικασία της καπιταλιστικής συσσώρευσης, υπάρχει μια τάση μείωσης της συνεισφοράς του άμεσου εργατικού δυναμικού στην παραγωγή. Εάν η τάση αυτή δεν απαλοίφεται από τυχόν αντίθετες τάσεις, και σε αυτό το σημείο η Αριστερά διαδραματίζει ιστορικά ένα τέτοιο ρόλο, αυτό θα σημαίνει ότι όλο και περισσότεροι εργαζόμενοι θα καθίστονταν περιττοί για τη διαδικασία παραγωγής. Από την οπτική του πληθυσμού, το κεφάλαιο, επομένως, τείνει να παράγει ένα προλετατοποιημένο πληθυσμό, ως πλεόνασμα για της απαιτήσεις της παραγωγής: ένα πλεόνασμα πληθυσμού. Κάτι τέτοιο συνιστά μια άλλη εκδοχή του βασικού προβλήματος της εργασίας για το κεφάλαιο.

Δεν πρόκειται για μια απόλυτη τάση, και όπως στην περίπτωση της πτώσης της ισοτιμίας του κέρδους υπάρχουν αντισταθμιστικοί παράγοντες. Το κεφάλαιο, ίσως, να βρει νέες χρήσιμες αξίες στην παραγωγή, για την παραγωγή των οποίων θα χρειαστεί εργαζόμενους, και με μια αυξητική τάση σε ποιαδήποτε κλίμακα, οι αυξήσεις που σημειώνονται στην παραγωγή δεν χρειάζεται να μεταφραστούν άμεσα σε μια απόλυτη παρακμή στο πεδίο της παραγωγικής εργασίας. Ενώ, σαφέστατα, περιβαλλοντική καταστροφή παρουσιάζεται ως μια πολύ άμεση και πραγματική απειλή για την καπιταλιστική συσσώρευση, η ποσότητα χρήσιμης αξίας που μπορεί να απορροφηθεί μέσω της κατανάλωσης δεν μπορεί να προσδιοριστεί. Επομένως, ένα λογικό αντεπιχείρημα θα αρθρώνονταν ως εξής: ακόμη και αν το κεφάλαιο τείνει, με το πέρασμα του χρόνου, να μειώνει το ποσοστό εργαζόμενων που απαιτείται για την παραγωγή οποιασδήποτε δεδομένης ποσότητας χρήσιμης αξίας/εμπορεύματος, δύναται να αποτρέψει τη μετατροπή αυτής της τάσης σε ένα χρόνιο πρόβλημα στρεφόμενο στην παραγωγή διαφορετικών χρήσιμων αξιών/εμπορευμάτων - και, αυτό οδηγεί στην ανάπτυξη νέων αναγκών για την απορρόφηση τέτοιων χρήσιμων αξιών/εμπορευμάτων ή στην αύξηση της παραγωγής των υπαρχόντων αγαθών.

Φυσικά, η επίδραση κάποιων παραγόντων καθιστούν αυτή τη διαδικασία πιο περίπλοκη. Ένας δεδομένος πληθυσμός μπορεί να καταναλώσει μόνο ένα συγκεκριμένου είδους εμπορεύματος, και η παραγωγικότητα της εργασίας δεν αποτελεί απλά μια απρόσωπη μάζα (blank slate) στην παραγωγή κάθε νέας χρήσιμης αξίας/εμπορεύματος. Η παραγωγικότητα και η τεχνολογική ανάπτυξη συχνά γενικεύονται σε όλο το, αν και διαφορετικό, δίκτυο παραγωγής, πράγμα που σημαίνει ότι η παραγωγή σε νέα επιμέρους δίκτυα λαμβάνοντας συχνά ταχείς ρυθμούς στο πεδίο της αύξησης της παραγωγικότητας, καθώς αναπτύσσονται αλλού διανοίχουν νέες δυνατότητες, οι οποίες αντίστοιχα μπορούν να διευρυνθούν. Η ικανότητα του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου να υπερβεί την τάση μείωσης του αριθμού των παραγωγικών εργαζομένων εξαρτάται συνεπώς από την ικανότητά του να συμβαδίζουμε με ένα αυξανόμενο ποσοστό παραγωγικότητας, προερχόμενης από κοινωνικό έργο.

Ιστορικά, αυτό δεν συνέβη. Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο αριθμός των μισθωτών εργαζόμενων που απασχολούνταν για την κάλυψη των αναγκαιοτήτων της γεωργικής παραγωγής, καθώς επίσης και στη σύγχρονη εποχή, στον κατασκευαστικό τομέα στην κατασκευή, αυτός ο αριθμός έχει μειωθεί αναλογικά με τον παγκόσμιο πληθυσμό. Αυτό συνιστά την πραγματική νοηματοδότηση "αποβιομηχάνισης" η οποία πραγματώθηκε τα τελευταία 30 χρόνια. Αν και είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς ότι ένα μεγάλο μέρος της βιομηχανικής παραγωγής υφίσταται ακόμη, και ότι αυτό δεν είναι σημαντικό μόνο για έθνη που εξάγουν, όπως η Κίνα. Κατά το πέρας των δύο τελευταίων δεκαετιών, το ποσοστό των εργαζομένων που απασχολούνται πραγματικά στην παραγωγή, σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει υποχωρήσει.¹⁰ Όπως αναλύεται στο παρόν άρθρο, το αποτέλεσμα ήταν η αύξηση των χαμηλών μισθών, όπου τυπικά συμπεριλαμβάνονται (subsum) και εργασία υπηρεσιών, και οι περιθωριοποιημένες φτωχογειτονιές συνιστούν αυτό που αναφέρεται ως "Τρίτος κόσμος".

Αν η αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής συντελείται κυρίως μέσω της διπλής αναπαραγωγής των εργαζόμενων ως τέτοιων και του κεφαλαίου ως τέτοιου, όπου το ένα παράγει το άλλο: εάν δύο τροχοί αυτού του διαφορικού συλλογισμού συναντιούνται στο σημείο παραγωγής με τη μεσολάβηση μισθών, όπως το κεφάλαιο τείνει να προλεταριοποιεί τον πληθυσμό, καθιστώντας τον περιττό για την παραγωγή, υπονομεύοντας την ακεραιότητα του διαφορικού συλλογισμού.¹¹ Η ανάπτυξη δεν συνιστά πλέον μια αμοιβαία και κυκλική σχέση στα πλαίσια της οποίας το προλεταριάτο αναπαράγει το κεφάλαιο και το κεφάλαιο αναπαράγει το προλεταριάτο. Αντίθετα, το προλεταριάτο προσδευτικά γίνεται όλο και περισσότερο εκείνο που παράγεται από το κεφάλαιο χωρίς να παράγει κεφάλαιο. Όπως ο πληθυσμός που συνιστά πλεόνασμα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, αντίστοιχα, κάποιος που δεν έχει αυτόνομους τρόπους αναπαραγωγής, το πλεόνασμα πληθυσμού αναπαράγεται ως παράπλευρο αποτελέσματος της καπιταλιστικής παραγωγής. Δεδομένου ότι η αυτοαναπαραγωγή δεν μεσολαβείται μέσω της ανταλλαγής με κεφάλαιο της παραγωγικής εργασίας για μισθούς, δεν κλείνει το κύκλωμα με κεφάλαιο, και την ύπαρξη του, επομένως, εμφανίζεται απρόοπτα ή άσχετα με το κεφάλαιο.¹² Ένα τέτοιο ενοποιημένο πλεόνασμα πληθυσμού αντιπροσωπεύει την τάση αποσύνθεσης του διαφορικού συλλογισμού του καπιταλιστικού τρόπου αναπαραγωγής.

Η ίδια η έννοια του ελεύθερου εργάτη ήδη προβάλλεται στο φόντο της πενίας: εικονικά άπορος. [·] εάν δεν είναι χρήσιμος για το κεφάλαιο, ως πλεονάζον εργατικό δυναμικό, αδυνατεί να εκπληρώσει τις απαραίτητες εργασίες· ούτε παράγει μέσα διαβίωσης. Δεν είναι δυνατόν, στην περίπτωση αυτή, επιβιώσει μέσω της ανταλλαγής. Εάν δεν αποκτήσει χρησιμότητα, η μόνη διέξοδος που έχει προκειμένου να επιβιώσει, είναι η αίτηση ελεημοσύνης.¹³

Για τον Μαρξ, στο βαθμό που η εργαζόμενη το μόνο προϊόν που διαθέτει προς πώληση είναι η εργατική της δύναμη, και δεν μπορεί καν να εγγραφεί ότι διαθέτει την ικανότητα, ο εργαζόμενος είναι ένας εικονικά άπορος. Για το ομοιογενές και ενοποιημένο πλεόνασμα πληθυσμού του οποίου η αναπαραγωγή έχει παύσει να διαμεσολαβείται από την ανταλλαγή της παραγωγικής εργασίας για τους μισθούς, αυτή η εξαθλίωση έχει καταστεί πραγματική. Η εργατική δύναμη, την οποία η τάξη των "εικονικά-άπορων" πρέπει να εμπορευθεί είναι ο ίδιος της ο εαυτός, μακροπρόθεσμα, η οποία συρρικνώνεται σε μια κατηγορία πραγματικών άπορων. Η προλεταριοποίηση του παγκόσμιου πληθυσμού έτσι δεν σχηματοποιείται την απλά ως μετατροπή του συνόλου των ανθρώπων σε παραγωγικούς εργαζομένους, ακόμη και αν γίνουν παραγωγικοί για το κεφάλαιο, οι ίδιοι οι εργαζόμενοι εν τέλει παράγουν το πλεόνασμα τους κατά τη διαδικασία παραγωγής.

Καθώς το κομμάτι του παγκόσμιου πληθυσμού μειώνεται και η αναπαραγωγή του είναι διαμεσολαβήται μέσω της ανταλλαγής της παραγωγικής εργασίας για μισθούς, η μισθοδοσία ως μορφή βασικής διαμεσολάβησης στην διαδικασία κοινωνικής αναπαραγωγής μπορεί να φαίνεται όλο και πιο ασήμαντη. Υπό αυτές τις μεταβλητές συνθήκες, οι διαστάσεις του ορίζοντα των ταξικών σχέσεων, και

το πλαίσιο των αγώνων εν μέσω των οποίων οριοθετείται, πρέπει αναπόφευκτα να αλλάξει. Σε αυτό το πλαίσιο, το παλαιό μοτίβο οργάνωσης του εργατικού κινήματος καθίσταται άνευ αντικειμένου: απευθύνονταν σε ένα επεκτεινόμενο εργατικό δυναμικό της βιομηχανίας στην οποία οι μισθοί ήταν ο κομβικός κρίκος στην αλυσίδα της κοινωνικής αναπαραγωγής, στο επίκεντρο του διαφορικού λογισμού τη στιγμή που κεφάλαιο και προλεταριάτο συναντιούνται, και κατά την οποία, μια κάποια αμοιβαιότητα μισθολογικών απαιτήσεων - μια "αν θέλετε αυτό από εμένα, απαιτώ από εσάς τόσα" - θα μπορούσε να κυριαρχεί στην προοπτική του ταξικού αγώνα. Αλλά με την ανάπτυξη του πλεονάσματος πληθυσμών, αυτή η αμοιβαιότητα τίθεται υπό αμφισβήτηση, και οι μισθοί είναι ως εκ τούτου decentred ως χώρος της αμφισβήτησης. Προοδευτικά, το προλεταριάτο δεν αντιμετωπίζει το κεφάλαιο στο κέντρο της διπλής moulinet, αλλά συνδέεται με αυτό ως μια ολοένα και πιο εξωτερική δύναμη, ενώ το κεφάλαιο ασχολείται με τα δικά του προβλήματα της αξιοποίησης.

Υπό τέτοιες συνθήκες, η πρόταση της απλής αυτοδιαχείρισης της παραγωγής από το προλεταριάτο δεν αποτελεί πλέον αντιπρόταση στον ορίζοντα της ταξικής σχέσης/του ταξικού ζητήματος. Όσο η παραγωγή οικειοποιείται μια φθίνουσα αναλογία του οποίου πληθυσμού – το ισοδύναμο ποσοστό καθίστανται ολοένα και πιο επισφαλές, καθώς ανταγωνίζεται δυνητικά στο στοίβιο της αγοράς εργασίας, ανταγωνιζόμενο με μια αυξανόμενη μάζα πλεοναζόντων εργαζομένων - και λαμβάνοντας υπόψη την παρούσα αποσύνθεση του κυκλώματος αναπαραγωγής του κεφαλαίου και την αυξανόμενη και συνεκτική αντίσταση του προλεταριάτου, η προοπτική υπέρβασης στον ορίζοντα της εν λόγω σχέση ίσως μοιάζει ουτοπική: το κεφάλαιο βυθίζει επιτυχώς την υφήλιο σε μια παγκόσμια κρίση, την οποία εν συνεχεία κληροδοτεί στις επόμενες γενιές πλεονάσματος. Αλλά η κρίση της αναπαραγωγής της καπιταλιστικής τάξης σχέσης δεν είναι κάτι που απλώς θα συμβεί στο προλεταριάτο. Μέσα από την ίδια του αναπαραγωγή διακυβεύεται η επιβίωση του, και είναι αυτή η αναπαραγωγή καθαυτή που διαμορφώνει το περιεχόμενο των αγώνων. Καθώς ο μισθός παύει να συνιστά κεντρικό τρόπο διαμεσολάβησης στο πεδίο της κοινωνικής αναπαραγωγής, ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής εμφανίζεται ως ένα αυξανόμενο πλεόνασμα του προλεταριάτου: είναι αυτή η βάση πάνω στην οποία δομείται το προλεταριάτο, ο πληθυσμός προλεταριοποιείται για να περάσει στην αχρησία αργότερα. Υπό τέτοιες συνθήκες, οι διαστάσεις του ορίζοντα εικονικά ταυτίζονται με την ενοποιημένες με την επικοινωνία: του άμεσου υπολογισμού και ποσοτικοποίησης προκειμένου να εγκαλειφθεί η αναπαραγωγή υπό την μορφή της αξίας, ώστε να είμαστε σε θέση να επιβιώσουμε και να ζήσουμε χωρίς το καπιταλιστικό συστημα.

1. Marx, 61-63 Manuscripts (MECW 30) pp. 113-5.

2. "Η επανάληψη αυτού που αρχικά ηχεί απλώς ένα θέμα επικαιρότητας και έκτακτης ανάγκης θα αποτελέσει πραγματικό γεγονός και επικυρωμένη ύπαρξη." Hegel, *The Philosophy of History* (The Colonial Press 1900), p. 313.

3. Δεν πρόκειται για κάτι αναπόφευκτο. Αλλά για κάτι δεν θα μας οδηγήσει απαραίτητα στο αποτέλεσμα (εάν θα συμβεί ή όχι). Μολονότι η αυτο-αναπαραγωγή της καπιταλιστικής ταξικής σχέση λαμβάνει αυτόματο χαρακτήρα και συνεπώς σε ορισμένη "αναγκαιότητα", αυτό δεν καθιστά αυτή τη διαρκή αναπαραγωγή περισσότερο αναπόφευκτη από τη συνεχή λειτουργία μιας καύσης, ένα γεγονός δηλαδή που συνιστά αναπόφευκτη συνέπεια η οποία προκύπτει από το αποτέλεσμα της κατασκευής.

4. Δείτε, για παράδειγμα: Louis Althusser, Etienne Balibar, et al., *Reading 'Capital'* (New Left Books 1970), p. 189: "Οι επιπτώσεις είναι αλληλένδετες με τη δομή, όμως δεν προϋπάρχουν αυτής, διασραματίζονται και εξελίσσονται εντός της, ως στοιχείο ή χώρος στον οποίο η δομή έρχεται να αφήσει το στίγμα της[...] η δομή προϋπάρχει στις επιπτώσεις της, ως μια αιτία συνυφασμένη με τις επιπτώσεις της δομής, υπό την έννοια που εισείγαγε ο Σπινόζα, [...] η δομή, η οποία συνιστά απλώς ένα

συγκεκριμένο συνδυασμό επιμέρους στοιχείων, δεν υφίσταται απαλλαγμένη από τις επιπτώσεις."

5. **Ζαν-Πωλ Σαρτρ**, 'Ημερολόγια Πολέμου', Νέα Αριστερά, Ανασκόπηση 59 (2009).

6. Μαρξ, Το Κεφάλαιο (MECW 29), pp. 85-6 (μετάφραση από τον Nicolaus).

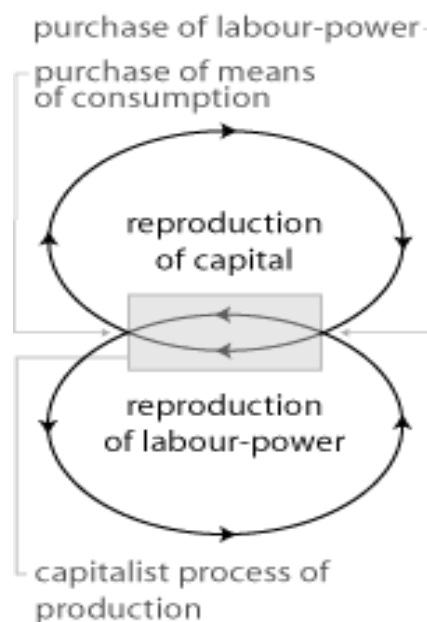
7. Μια σχέση που Μαρξ υποστηρίζει ότι εμπεριέχει οργανική σύνθεση.

8. Για περαιτέρω εμβάθυνση αυτής της τάσης δείτε το άρθρο "δυστυχία και χρέος" παρακάτω.

9. Μαρξ, Το Κεφάλαιο (MECW 29), p. 528 (Τροποποιημένη μετάφραση).

10. Table 4: Η απασχόληση στην Βιομηχανία της Sukti Dasgupta και του Ajit Singh "Θα ενσαρκώσουν οι υπηρεσίες την Νέα Μηχανή για την οικονομική ανάπτυξη της Ινδίας;" Ανάπτυξη και Αλλαγή 36(6) (2005) p. 1041

11. Ο όρος 'double moulinet' χρησιμοποιείται στη γαλλική μετάφραση ως απόδοση του μαρξιστικού όρου 'Zwickmühle' (διαφορικό συλλογισμό), ένας όρος που εμπεριέχει συγχρόνως την έννοια της διπλής δέσμευσης και σε επίπεδο περιεχομένου νοηματοδοτείται στο κεφάλαιο 23 του έργου του Μαρξ, Το Κεφάλαιο, για τη λείανση δύο πετρών οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τον κύκλοαναπαραγωγής του κεφαλαίου και εργατικής εξουσίας:

12. "Η εργατική ικανότητα μπορεί μόνο διοχετευτεί στην αγορά εργασίας μόνο εάν το πλεονάζον εργατικό δυναμικό έχει αξία για το κεφάλαιο, εφόσον, δηλαδή είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί από το κεφάλαιο. Εάν υπάρχουν εμπόδια λόγω των οποίων η αξιοποίηση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, η εργατική ικανότητα αυτή καθαυτή [...] φαίνεται να μην εμπίπτει πλέον στους όρους αναπαραγωγής της ίδιας της ύπαρξής της, δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τις προϋποθέσεις της ύπαρξής της, και έτσι προκύπτει ένα εμπόδιο: ότι έχει ανάγκες, αλλά δεν διαθέτει τα μέσα για την ικανοποίησή τους." Μαρξ,

Το Κεφάλαιο (MECW 28), p. 528.

13. Ibid., p. 522-3. Ο Μαρξ συνεχίζει: “Marx continues: ‘Μόνο στη φάση της παραγωγής, η οποία βασίζεται στο κεφάλαιο, αυτή η πενία (pauperism) φαίνεται ως αποτέλεσμα της εργασίας, το αποτέλεσμα της ανάπτυξης της παραγωγικής εξουσίας του εργατικού δυναμικού.’ Ibid.

Σημειώσεις του μεταφραστή:

[Α] Ο **Τζων Μέυναρντ Κέυνς** (*John Maynard Keynes*, * 5 Ιουνίου 1883, † 21 Απριλίου 1946) ήταν Άγγλος οικονομολόγος, μαθηματικός, καθηγητής πανεπιστημίου, συγγραφέας και ανώτατος κρατικός υπάλληλος. Δημιούργησε, με τα έργα του και τους οπαδούς του, τη λεγόμενη κεϋνσιανή σχολή στην οικονομική επιστήμη. Ο Κέυνς και ο Μίλτον Φρίντμαν ήταν δύο από τους πιο σημαντικούς οικονομολόγους του 20ου αιώνα.

Τα δύο πιο σημαντικά βιβλία που συνέγραψε ήταν "Οι Οικονομικές Συνέπειες της Ειρήνης" (1919) και "Γενική Θεωρία της Απασχόλησης του Τόκου και του Χρήματος"(1919). Από τον Κέυνς έχει πάρει το όνομά της και η Κεϋνσιανή ρύθμιση, η αναδιανομή δηλαδή μέρους των κερδών του κεφαλαίου στις κατώτερες τάξεις, με τη μορφή κοινωνικών και άλλων παροχών, προκειμένου να αποφεύγεται η κοινωνική δυσαρέσκεια και οι αναταραχές. Ας σημειωθεί όμως ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν ήταν ποτέ στόχος του ίδιου του Κέυνς. Ο Κέυνς πρότεινε την άνοδο των δημοσίων δαπανών σε περιόδους κρίσεων για να καλύψουν μέρος του ελλείμματος ζήτησης που υπό προϋποθέσεις μπορεί να οδηγήσει την οικονομία μακριά από μια θέση ισορροπίας πλήρους απασχόλησης. Οι δημόσιες δαπάνες μπορεί να ξοδεύονται ως επιδόματα ανεργίας κτλ., αλλά ο κύριος στόχος δεν είναι η αναδιανομή αλλά η επανόρθωση της ισορροπίας. Μάλιστα η αύξηση της φορολογίας σε περιόδους κρίσης είναι πλήρως αντίθετη στη νοοτροπία του Κέυνς ο οποίος ζητά αύξηση των ελλειμμάτων στις κρίσεις, τα οποία χρηματοδοτούνται από πλεονάσματα στις καλύτερες εποχές.

[Β] Ο **Λουί Αλτουσέρ** (γαλλ. Louis Althusser, 16 Οκτωβρίου 1918-22 Οκτωβρίου 1990) ήταν Γάλλος μαρξιστής φιλόσοφος. Αντιπροσώπευε το ρεύμα του Στρουκτουραλισμού (ή Δομισμού).

[Γ] **Πληθωρισμός:** Πληθωρισμός είναι η διαδικασία αύξησης της νομισματικής κυκλοφορίας (currency) η οποία δεν βασίζεται σε ανάλογη αύξηση της παραγωγής αγαθών.

- Επιθεώρηση Ομοσπονδιακής Τράπεζας (1919)

Οι πλέον κυρίαρχες ανάμεσα σ' αυτές τις πληθωριστικές δυνάμεις είναι η πτώση της συναλλαγματικής αξίας του δολλαρίου, η αξιοσημείωτη άνοδος του εργασιακού κόστους και ο κακός καιρός.

- Επιθεώρηση Ομοσπονδιακής Τράπεζας (1978)